

Herolden

Juni 2007

Årgang 11 Nummer 2

Filmoptagelse på centret. Foto Sukey Brown

Udgivet af: Vennekredsen

Bornholms Middelaldercenter
Stangevej 1.
Gudhjem.
Tlf. 56 49 83 19

Info@bornholmsmiddelaldercenter.dk
www.bornholmsmiddelaldercenter.dk

Redaktion:

Pia Girotti	56 49 83 63
Bjørn Ørding-Thomsen	56 47 01 12
Ole Boyer Pedersen	56 49 81 41

Ansvarshavende:
Niels Erik Rasmusen 56 49 83 19

Indlæg til Herolden:
herolden@bornholmsmiddelaldercenter.dk

Herolden udkommer 4 gange om året.
1/3, 1/6, 1/9 og 1/12
Deadline den 15. i måneden før
udgivelsen.
Oplag ca. 300

Frisko Is Bornholm

Ved Lunden 8
3700 Rønne
Telefon: 56 95 11 22
Telefax: 56 95 97 22
Mobil: 21 42 21 23
www.frisko.dk

Indhold

- 3 Nyt fra centret
- 8 De fattiges og syges tjenere og beskyttere
- 13 Dragtudlån
- 14 Hvem var Frans af Assisi
- 16 Filmoptagelse
- 18 Soluret ved Stormandsgården
- 21 Naturvandring til Frenne
- 22 Underlige fester og ritualer ved Hammersholm
- 24 Middelalderens broderier
- 30 Nyt fra Lavene
- 32 Bagside-billeder

Ny artikelserie

Herolden har startet en serie med betydningsfulde personer fra middelalderen. Det kan være konger, kejsere, filosoffer, røvere, soldater, gejstelige og helgener. Nogle er stadig meget kendte og agtede, mens andre en gledet mere ind i glemslens mørke.

Serien starter med Frans af Assisi, en italiensk munk, som grundlagde Fransiskanerordenen.

Nyt fra Centret

Af Niller

Markedet

Så er de sidste brikker ved at falde på plads omkring markedet. Og det ser ud som om, at der igen bliver tale om et forrygende marked.

Middelaldermarkedet 2007 kommer til at bestå af flere forskellige oplevelsesområder hvoraf Belejringen og Markedspladsen nok kommer til at fylde mest i folks bevidsthed. Belejringen og markedspladsen opbygges som to helt uafhængige scenarier, hvor markedspladsen kommer til at fungere sådan, som vi kender middelaldermarkedet fra tidligere år. Belejringsslejen bliver det, man omtaler som et re-enactment-scenarie, hvilket vil sige et slags rollespil i autentiske rammer. Stormandsgården belejres af en mindre hær, som har langt sig i ring om stormandsgården. I alt 366 middelalderklædte mennesker vil sørge for underholdning, service og formidling.

Hermed en beskrivelse af de planlagte aktiviteter:

Markedspladsen 2007

Ridderturneringen

Sidste år havde vi den tjekkiske turneringsgruppe "Tostabur" på besøg, - og vores gæster var meget tilfredse med deres indsats. Vi har derfor lave en aftale med dem om, at de kommer til Bornholm igen. "Tostabur" kan kun være her i uge 29 – og her vil de lave 2 daglige ridderturneringer på ca. 30 min. I forbindelse med ridderturneringen vil

Relegatus og Schwarze Lanze lave en til lejligheden, speciel kampopvisning.

Bue og armbrøst-opvisning på turneringsbanen

Gutars Bågskyttar har i de seneste år været "gemt væk" på buebanen. Vi mener, de fortjener at være centrum i en selvstændig opvisning. Opvisningen kommer til at foregå på turneringsbanen 2 gange om dagen.

Vores egen buebane vil være åben i hele åbningstiden. Buebanen styres af medlemmer fra "Gutars Bågskyttar og "Burgenda" - og det vil her være muligt for publikum at prøve sig som "Robin Hood" mod en betaling på 10 kr. for 3 skud. Betalingen indføres bl.a. for at begrænse for store køer.

Handelsboder af meget høj kvalitet

Der har i de seneste år tegnet sig et billede af, at kvaliteten i handelsboderne er blevet ringere og ringere. Derfor er det i år vores helt klare intention at højne kvaliteten på varerne og bodernes indretning. Vi vil forsøge at lave aftaler med ca. 50 bodeholdere, for at vi kan opnå den helt rigtige markedsstemning. Bodeholderne får til opgave at gøre ekstra meget ud af bodernes historiske islæt.

Øltelt, spisetelt, scene og madboder

Hele miljøet omkring det store spisetelt, ølteltet og de mange madboder vil blive ændret til en mere harmonisk enhed, der opfylder både dags- og aftenbehov. Scenen bliver centrum hvorom spisetelt, øltelt, pølsebod, sildebod, pandekagebod, brændte mandler og mjød vil være at

finde. Det giver bedre mulighed for at ”kræse” for vores gæster, - og det giver et ekstremt godt udgangspunkt for at få aftenunderholdningen til at fungere bedre.

Musikgrupper

Som sædvanlig vil der være masser af musik:

Gavn Middelaldermusik-gruppe med John Hart i spidsen.

Aventura Dansk kammerkor med middelalder som speciale.

Lir og Lur Harald Pettersson og Agneta *Swerbelhaufen* Middelaldermusik-gruppe fra Tyskland

Cantus Firibus Middelaldermusik-gruppe fra Danmark

Børnegøglerne ”Ting Tang” og dragtopvisning

Børnegøglerne er efterhånden blevet så dygtige, at de fortjener en mere fremtrædende placering for deres optræden. Derfor henlægges deres hovedforestillinger til Amphi-bakken,

her er der mulighed for at optræde for det helt store publikum.

Dragtopvisningen er som børnegøglerne en rigtig populær aktivitet, og de får derfor også mulighed for at møde publikum på amphi-bakken.

Børneaktiviteter

Landobeyggelsen danner, som sidste år, rammen om alle børneaktiviteter.

Børneaktiviteterne i landobeyggelsen, og tilstødende løkker, var en stor succes, og derfor fortsættes i samme ”boldgade” som i 2007. Vi havde flere rigtig gode folk engageret til lege og lave ”små-håndværk” – og det er helt sikkert, at de aktiviteter, hvor man også kan få et lille minde med hjem, er dem, der er størst søgning til. Men også de mange forskellige middelalderlege er noget, der tiltrækker folk. Gerlev Legepark vil som noget nyt komme og stå for alle de mange

middelalderlege. Ud over lege og lave håndværk, vil der i Gildeshuset blive latinskole for dem, der synes det er lidt kedeligt at holde fri fra skole i en hel lang sommerferie.

Belejringen af stormandsgården

Belejringen

Belejringen varer i 12 dage, - og det er denne belejring, man som gæst kan følge med i.

Der bliver tale om en fortløbende historie, hvor begivenhederne følger et forløb, som en rigtig belejring ville

have foregået engang i 1300-tallet. Der er altså tale om helt forskellige dagsforløb. For at publikum kan forstå handlingen, vil vores fortræffelige fortæller; Steiner, 3 gange om dagen orientere publikum om forløbet. Det er første gang i middelaldermarkedets historie, at der forsøges med sådan et scenarie; og det er noget alle middelalderinteresserede grupper ser meget frem til.

Daglige optrin

- Træfninger imellem Halfdans mænd og belejrerne
- Udfald fra borgen

- Nålestiks-angreb på stormandsgården
- Forhandlinger imellem Halfdan og Belejrerne
- Det endelige slag (kun lørdag d. 28. juli)

Stormandsgården

Halfdan og hans folk beboer stormandsgården (ca. 50 personer)

- Der slæbes sten og andet kastemateriale på palisader og tårn
- Soldater og bevæbnede bønder patruljerer på palisaderne / tårn m.m.
- Portene forstærkes med store tilhuggede bjælker.
- Der støbes kugler.
- Der laves pile og pilespidser.
- Der trænes i krigsteknikker.
- Der laves mad.
- Der laves lange spyd og gaffelgrene til afvisning af stormstigerne.
- I salen og i folkestuen slår resten af folkene tiden ihjel med brætspil og hyggemusik.

Belejnings-lejren

Esger Juuls tyske hærfører og hans soldater befolker belejningslejren (ca.150 personer).

- Der sydes tjære
- Der bygges stormstiger
- Der bygges stormtårn
- Der laves store dækskjolde.
- Der støbes blykugler
- Der hugges kanonkugler af sten
Der snittes spyd

- Der laves rambuk (med snittet vædderhoved i slagenden).
- Der arbejdes på feltlazarettet (flere sårede soldater).
- Der laves mad i det store feltkøkken
- Der laves pile og pilespidser.
- Rebslagning
- Der trænes i krigsteknikker.
- Der laves og opsættes spanske ryttere.
- Fremstilling af kastemaskiner

Alt i alt vil belejringen blive en stor historisk formidling, - uden sammenblanding med markedsplads, gøgl og musik

Det vil være en skøn blanding af soldater og dygtige håndværkere, - og resultatet vil være en levende plads, hvor man som gæst kan opleve nøjagtig den stemning, der har været under en belejring.

Åbent mandag-fredag kl. 8.30 - 17.00

Bjarne Kalf Hansen ApS
V/aut. El-installatør Thomas Frigaard
Godthåbsvej 45 · 3751 Østermarie
Telefon 5647 0357
Mail: info@bjarno.dk
www.bjarno.dk

Deltagende grupper

Valdemarskompaniet	Soldaterlejr	dk
Theatrum Elasticum	Dukketater	dk / uk
Gavn	Middelaldermusik	dk
Sankt Gertruds Gilde	Soldaterlejr	dk
Gutars Bågskytter	Bueskytter fra Gotland	se
Martin og hans Svende	Soldaterlejr	dk
Momentum	Soldaterlejr	dk
Aabenraa Middelalderlav	Handelsfolk	dk
Aventura	kammerkor	dk
Carnis	Soldaterlejr	se
Relegatus	Kampgruppe	cz
Tot Langfinger & gøglervenner	Gøglere	dk
Bennignitas	Børneaktiviter	dk
Swarze Lanze	kampgruppe	de
Scherbelhaufen	Middelaldermusik	de
Umbra	Soldaterlejr	dk
Potus	Soldaterlejr	dk
Lir & Lur	Middelaldermusik	se
Cantus Firibus	Middelaldermusik	dk
Griffen	Soldaterlejr	dk
Tostabur	Ridderturning	cz
Burgenda	Soldaterlejr	dk
Venditio	Handelsfolk	dk
Warvick	Soldaterlejr	dk
Sankt Matins Kompaniet	Soldaterlejr	dk
Gordons Rode	Soldaterlejr	dk
Steiner	Herold / belejringen	dk

Jeg ser frem til et godt marked 2007 - Vel mødt

Niller

De fattiges og syges tjenere og beskyttere

Af Maria Dahlberg

Johanniternes historie i korte træk.

I midten af 1000 tallet oprettede nogle købmænd fra Amalfi i Italien et Benediktinerkloster "Sancta Maria Latina" lige syd for Gravkirken i Jerusalem. I en tilstødende bygning blev oprettet et hospital og herberg for de mange pilgrimme, som kom til Jerusalem. Hospitalet blev indviet til Johannes Døberen. Gradvist blev hospitalet gjort mere uafhængigt af Benediktinerklostret, og munkene fra hospitalet tog Augustins regel til sig, og i 1113 blev Johanniterordenen grundlagt som selvstændig orden med bullen: "Pie Postulatio Voluntatis" af pave Paschal 2.. Den Hellige Gerald blev den første stormester, og Johanniterordenen lavede kun sygepleje og var på dette tidspunkt ikke militant.

Johanniterne betragtede sig selv som de fattiges og syges tjenere og beskyttere, al deres arbejde koncentrerede sig om "de hellige fattige". At hjælpe de syge og fattige var en gammel tanke i klostrene, men Johanniterne gik noget videre i deres pleje end andre ordener. De modtog alle syge og fattige uanset religion, rang og køn, og det i Jerusalem midt under korstogene, og behandlede deres sande herrer, de fattige og syge, som var de Jesus Kristus selv. Hospitalet i Jerusalem havde omkring 2000 sengepladser. Var

der ikke plads nok i hospitalet til de syge, blev de lagt i Johanniternes egne senge, og brødrene sov så på gulvet. Johanniterne gik også rundt i gaderne og opsøgte de syge og hjalp dem til hospitalet. Ved indlæggelse aflagde de kristne skriftemål og modtog nadveren, og der blev uddelt nadver hver søndag. Sengestuerne blev stænket med vievand hver dag.

Der var sengestuer til syge kvinder, som blev plejet af kvindelige sygepassere. Nyfødte blev badet straks efter fødslen og stormesteren (i andre klostre var det prioren) var ansvarlig for at sørge for ammer til de kvinder, som på grund af sygdom ikke selv kunne amme deres barn. Hver syg lå i sin egen seng, og hvert barn havde sin egen vugge i en tid, hvor det ellers kun var de rige, som kunne sove alene, og det var almindeligt, at børn blev ligget ihjel af moderen.

Hvis en mor på grund af sygdom eller fattigdom forlod sit barn, tog Johanniterne barnet til sig og opdragede og uddannede det. Disse forældreløse børn blev kaldt Sankt Johannes Børn.

Der var tolv tjenere til hver sengestue, som sørgede for at rede senge, skifte sengetøj (mindst hver 14. dag), skifte lysene, så der altid brændte lys på stuerne, og give patienterne mad. Sengene havde fjermadrasser og patienterne fik en uldkappe og et par

sandaler, så de var beskyttede når de fx skulle på toilettet.

Mandag og torsdag var der barberer, som vaskede de syges fødder med varmt vand, fjernede hård hud med pimpsten og tørrede fødderne i bløde håndklæder.

Hospitalsmaden var af bedste kvalitet. Der var to køkkener: et til de almindelige patienter og munkene selv og et til patienter med fordøjelsesproblemer. De syge fik hvidt brød, rugbrød (hvis de kunne tåle det), kornkager, vin, svinekød, får, lam, kylling, høns og duer, æg, fisk samt masser af grøntsager og frisk frugt. De syge og fattige fik kød tre gange om ugen og mad tre gange om dagen, hvor Johanniterne selv kun fik kød to gange om ugen og mad to gange om dagen.

Fire læger og fire kirurger samt et utal af sygepassere arbejdede i hospitalet, hver læge var eneansvarlig for de patienter han havde i sin varetægt.

Kirurgerne havde et mobilt felthospital med, når den kristne hær var på march. Kunne de sårede ikke behandles godt nok på felthospitalet, blev de på pakdyr transporteret til nærmeste hospital. Var

Krak des Chevaliers, Syrien

der ikke pakdyr nok, blev Johanniternes egne stridsheste brugt til de sårede, og ridderne gik ved siden af. En åbenlys demonstration af, at hvad Johanniterne havde, tilhørte de syge.

Det var først under Gerald's efterfølger, Stormester Raymond de Pay (1120-1160), at Johanniterordenen begyndte at blive militant. I 1148 får Ordenen Krak des Chevaliers og fire andre borge af grev Raymond 2. af Tripoli.

Johanniternes optagelsesritual indeholdt, at den nye broder fik kastet den sorte kappe med det 8-spidsede hvide Johanniterkors om skuldrene og fik at vide:

”Vi placerer dette kors på dit venstre bryst, min broder, for at din højre hånd altid må kæmpe til dets forsvar og dets bevarelse. Skulle det nogensinde ske i forsvaret for Jesus

Kristus, at du forlader en sådan kamp og tager flugten, da vil du omgående blive afklædt din ordenskappe i unåde og blive udstødt af vort fællesskab, som et usundt og fordærvet medlem”.

Johanniternes ordensregel nævner dog ikke noget om militære aktiviteter.

Johanniterne, Tempelridderne og til en vis grad Teutonerne, var ryggraden i forsvaret af Det hellige Land, men sandsynligvis har der aldrig været mere end 300 bevæbnede Johanniter i området. Resten af ordenens militære enheder var lejesoldater og riddere, som i en tid tjente Johanniterne.

Johanniterne og Tempelridderne var rivaler. De var rige, magtfulde ordener, som begge kun havde Paven som øverste autoritet. De var uafhængige af konger, fyrster og lokale biskopper, de måtte indkræve penge til støtte for korstogene, de var skattefrie, de ejede store landområder, og deres våben, heste og rustninger var af fineste kvalitet: de var elitestyrker.

Johanniternes ordensregel siger en del om, hvem disse krigeriske hospitalsmunke var:

Johanniterne skulle være ugifte ved deres indtræden, de måtte ikke have været slaver, og de måtte ikke have været medlem af nogen anden orden. De skulle sværge at leve i fattigdom. Fandt man personlige ejendele hos en broder, skulle han, med disse ejendele om halsen, føres nøgen gennem hospitalet. De skulle sværge lydighed mod prioren og deres overordnede og leve efter andres vilje, ikke deres egen, og de skulle sværge at leve i kyskhed. Blev en broder grebet i utugt (Hvad utugt dækker over er lidt uklart. Det lader til at være op til Stormesteren eller Prioren at bedømme det.), og det var fuldt beviseligt, blev den skyldige om søndagen efter messen i den by, hvor utugten havde fundet sted, pisket med stærke ris, og dernæst blev hans kappe taget fra ham, og han var dermed udstødt af ordenen. Han kunne dog efter et år generhverve sin ordenskappe med Kapitlets tilladelse, men han skulle så i et år behandles som en fremmed og skulle spise siddende på gulvet, en straf som også blev anvendt ved mindre forseelser sammen med faste. En straf man f.eks. kunne få ved ulydighed.

Johanniterne måtte ikke gå alene men skulle gå sammen mindst to, og de måtte ikke omgås kvinder, hvis de kunne undgå det.

Johanniterne i Danmark

I 1164 overdrog Valdemar den Store og ærkebiskop Eskild Antvorskov ved Slagelse til Johanniterne, så de kunne indrette et kloster i det tidligere slot. Antvorskov kloster blev hovedsæde for Ordensprovinzen Dacia (Norden) og prioren på Antvorskov havde sæde i Rigsrådet frem til reformationen i 1536. Prioren var derfor en ganske magtfuld mand. Johanniterne fik det kongelige privilegium, at de måtte opkræve ”huspenninge” dvs. en skat af hver husstand i landet til støtte for korstogene. Noget som var helt unikt. At ridderordnerne fik penge var almindeligt, men at de fik lov at opkræve en særskat, er ikke fundet andre steder. Johanniterne blev i Danmark kaldt Korsbrødrene pga. deres hvide kors på den sorte ordensdragt.

Johanniternes ordensfane er rød med et hvidt kors i midten. Ordenen var en gejstlig, militant orden, og det er derfor **sandsynligt**, at de har været med under slaget om Felin 1208, hvor Dannebrog, ifølge Franciskanermunken Peder Olsen fra Roskilde (1527), faldt ned fra himlen og bragte danskerne sejr.

Både i 1200- og 1300-tallet var Johanniterne aktive med korstogsprædikener og indsamling af penge til korstogene, hvilket var strengt nødvendigt: Der manglede konstant penge til at holde den enorme religiøse krigsmaskine, korstogene, i gang.

Den mest berømte danske Johannitermunk er Hans Tausen. Han var broder i Antvorskov kloster, men blev i 1523 sendt til Wittenberg i Tyskland for at studere. At Hans Tausen skulle vende hjem som lutheraner, var ikke med i prior Eskild Thomsens planer! Tværtimod. Broder Hans blev sendt til Viborg for at komme på bedre tanker derovre, og det gik også godt. Han holdt nogle fine prædikener og forelæsninger for sine brødre og borgerne i Viborg, lige indtil Skærtorsdag 1525, hvor han klart og tydeligt brød med den katolske messeopfattelse og nadverens betydning. En sådan kætter kunne Johanniterne ikke have blandt sig, og Hans Tausen mistede sin ordenskab og blev udstødt af brødrenes fællesskab. I 1536 var lutherdommen blevet den nye trosretning i Danmark, selv om der naturligvis gik nogle år inden skiftet brød igennem alle steder. Ligesom de andre munkeordener fik Johanniterne lov til at blive på deres klostre, de måtte bare ikke optage nye medlemmer.

Johanniterne og Malteserne i dag

Da Det hellige Land faldt til muslimerne i 1291, flygtede Johanniterne til Cypern, hvor de var frem til 1309, hvor de tog videre til Rhodos og var frem til 1530. Her begyndte Johanniterne at bruge en rød ordensdragt med et hvidt kors i krigstid. Da tyrkerne smed dem ud fra Rhodos, kom de til Malta i 1530, hvor de var til 1798, hvor Napoleon får splittet Johanniterordenen (eller Hospitalsordenen), som nu også kendes

som Malteserordenen, for alle vinde. På alle øerne kan man i dag se Johanniternes imponerende hospitalsbygninger. Ordenens militære engagement ophører med tabet af Malta. Den fortsætter dog sit humanitære arbejde. Nogle forbliver katolikker og tager til Vatikanet, hvor de opretter deres hovedsæde (nu kendt som SMOM Sovereign Military Order of Malta), en

gruppe tager til Rusland, hvor zaren bliver stormester og ordenen bliver russisk-ortodoks. Den gren af Johanniterordenen bliver i Rusland til 1917, hvor revolutionen afsætter zaren. Ordenen tager videre til Tyskland, men må

i 1934 flygte (pga. nazismen) til Danmark.

I dag er Johanniter-ordenen en verdensomspændende, økumenisk, ikke-politisk og økonomisk uafhængig hjælpeorganisation, som fx. har børnehjem og hospitaler. Da ordenen har delt sig selv så mange gange, er det stort set blevet umuligt at vide hvilken af ordens-grenene, der er "den ægte".

Jeg er søster i Den Suveræne Sankt Johannas af Jerusalems Hospitals Orden, i prioratet Absalon (Sjælland og Bornholm).

Jeg er også medlem af Middelalderforeningen Miraculum, hvoraf vi er 4, som arbejder med korstogene og Johanniterordenen. Vi 4 kommer over til Middelaldercentret i uge 29, og vi har vores middelalderlige lægesæt med,

og sammen med frater Ursus vil vi lave en skole i Gildeshuset, så børnene kan prøve, hvordan skolegangen var i middelalderen.

Vi 4 brødre (jeg spiller en 14 årig dreng) er: Prior fader Carl af Antvorskov, Hospitalar broder Daniel, som er lederen af Hospitalet, og de to væbnere broder Ask og broder Jon. Vi er kommet for at opkræve vores huspenninge, for at hjælpe vores herrer, de syge og fattige, og om muligt at rede trådene ud mellem Hans Nåde, biskoppen, og kongen.

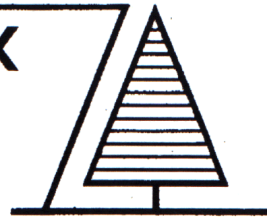
*Maria på vores
middelaldermarked 2006*

ØSTERLARS SAVVÆRK

Hans-Henrik Kofoed

Stavsdalvej 21 · 3760 Gudhjem · Tlf. 56 49 80 19

Fax. 56 49 80 47

TRANSPORT · VOGNMANDSFORRETNING

Stavsdalvej 44 · DK-3760 Gudhjem · Tel. 56 49 81 01 · Fax 56 49 83 71

Lennart Ipsen

Dragtudlån

Af Helle Pfeiffer

Hele sæsonen

Hvis du har lyst til at være frivillig medhjælper på Bornholms Middelaldercenter gennem den kommende sæson, kan du låne en dragt og tilbehør for hele perioden.

Udlån sker på følgende dage:

- Alle torsdage fra den 5. april – 3. maj kl. 10:00 – 15:00
- Alle fredage fra den 11. maj – 28. september kl. 09:30 – 16:00

Aflevering af dragter og tilbehør sker i samme tidsrum.

Lån af dragter og tilbehør sker på betingelse af, at det lånte afleveres vasket og i samme stand som da det blev modtaget. Vaskeanvisning **skal** følges.

Udlån enkelte dage

Da centeret ikke har nogen ansat til at varetage dragtudlån, er det **ikke muligt** at låne dragt eller tilbehør for en enkelt dag.

Middelaldermarkedet

Hvis du ønsker at deltage som frivillig i minimum en uge, vil det som altid være muligt at låne dragter og tilbehør til markedet.

Udlånet sker umiddelbart før markedet skydes i gang. Tidspunkter for udlevering og aflevering vil fremgå på opslagstavlen og på centerets hjemmeside.

Hvis du har nogen spørgsmål, er du velkommen til at kontakte:

Helle Pfeiffer

Tlf. : 5696 6090 Mobil: 5154 1507

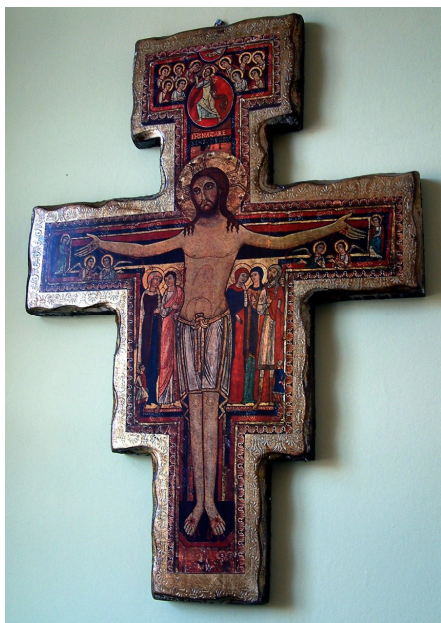

Hvem var Frans af Assisi?

Af Ole Boyer Pedersen

Født i Assisi 1182. Død i Portiuncula 1226. Kanoniseret 1228. Festdag 4. oktober.

Francesco Bernardone var søn af en velhavende klædehandler og førte som ung et overfladisk, sorgløst liv sammen med andre unge lapse. Erfaringer fra sygdom og borgerkrig gjorde ham mere besindig, og en dag syntes han i kirken San Damiano at høre et Kristus-billede sige til sig: "Frans, du skal rejse mit hus, det er ved at falde sammen!"

Karakteristisk for ham tog han ordene bogstaveligt og begyndte at sælge klæderuller fra sin fars varehus for at betale reparationerne på San Damiano.

Resultatet var, at hans far gjorde ham penge- og arveløs, og Frans gik sin vej uden en øre for at "ægte fru Fattigdom". Tre år senere, i 1210, bemyndigede pave Innocens III ham og hans 11 fæller til at være Kristi omvandrende prædikanter i al enkelhed og ydmyghed. Således begyndte Mindrebrødrene.

Deres hovedkvarter var Portiuncula-kapellet ved Santa Maria degli Angeli i den umbriske dal. Det myldrede ind med rekrutter, og et nyt broderskab påbegyndtes i Bologna. Overalt i den italienske halvø kaldte brødrene folk, høj og lav, til tro og bod. De forsagede endogså fælles ejendom, menneskelig lærdom og kirkelige embeder (Frans selv blev aldrig præst).

1212 grundlagde han med Skt. Clara det første fællesskab af fattige kvinder, og to gange forsøgte han i denne periode at blive missionær blandt muslimerne. Dette ønske blev delvis opfyldt i 1219, da han ledsagede korsfarerne under Gautier de Brienne til Ægypten. Han gjorde et godt personligt indtryk på Sultan Malek al-Kamel, men havde ikke held med hverken saracener eller korsfarere, og efter at have besøgt Det hellige Land vendte han hjem til Italien.

Den ny bevægelse havde efterhånden udviklet sig til en religiøs orden. Den havde så mange medlemmer, at den var opdelt i provinser, og brødrene blev i grupper sendt til andre lande,

deriblandt Danmark (gråbrødrene). De blev venligt modtaget af biskoppen i Ribe og fik efterhånden klostre i 28 danske købstæder.

Kort efter sin tilbagevenden fra Østen gav Frans afkald på ledelsen. Men under hans fravær havde der været fornyelsestendenser blandt brødrene. Følgelig lod han, støttet af sin gode ven, kardinal Hugolin, i 1221 udfærdige en revideret udgave af ordensreglen, som gentog den fattigdom, ydmyghed og evangeliske frihed, som han altid selv havde været et eksempel på. Men før den endelige godkendelse måtte denne regel delvis modificeres og bringes i en endelig form for at imødekomme forskellige meninger i ordenen.

I 1224, mens han bad på bjerget La Verna i Appenninerne, viste der sig på den hellige Frans' legeme sår, svarende til sårene på den korsfæstede Kristus (såkaldte stigmater). De forlod ham aldrig, og de var en af årsagerne til den fysiske smerte og svaghed han til stadighed led af, indtil han bød "søster Død" velkommen to år senere. Gennem de sidste 100 år især har beundringen for Frans af Assisi bredt sig spontant blandt kristne

af alle trossamfund og også blandt andre. Der er en uimodståelig tiltrækning i hans "Solsang" som er en hymne til livet og i, hvad der fortælles om ham i "Fioretti" og "Fuldkommenhedens Spejl": om hans enkelhed, umiddelbarhed og enfold og de lyriske

kvaliteter i hans liv. Men han var andet og mere end en inspireret individualist: Han var en mand af umådelig åndelig indsigt og kraft, hvis fortærende kærlighed til Jesus Kristus og forløsende kreativitet fandt udtryk i alt, hvad han sagde og gjorde. Skt. Frans afbildes ofte med stigmaterne.

I 1979 gjorde pave Johannes Paul II ham til skytshelgen for økologer.

Skt. Franses grav i San Francescos katedralen.

Skt. Frans skrev til sine: "På brødrene skal det være synligt, at de er lykkelige i Gud, muntre og høflige." Glæde er et karakteristisk træk ved det franciskanske liv.

Der er benyttet tekst af Johannes Jepsen som er medlem af Den franciskanske Lægorden.

Filmoptagelse

Af Bjørn Ørding-Thomsen

I april gik et filmhold fra den Europæiske Filmhøjskole i Ebeltoft i gang med 10 dages filmoptagelse til kortfilmen "Lejesvend" på centeret. Det er en kortfilm, som udspiller sig i 1349 med lejesvenden Magnus og en smededatter ved navn Kamilla i hovedrollerne. De bliver hurtigt tiltrukket af hinanden, men en fogeds lyssky planer sætter deres kærlighed på en prøve.

Filmens produceres af Jakob Balslev med Mick Hart som instruktør. Manuskriptet er skrevet af instruktøren, som i de seneste 7 år selv har deltaget i Middelaldercenterets sommermarked - derfor er inspirationen til middelaldersettet ikke tilfældig.

Både hovedrolleindehaveren og instruktøren har erfaring med teater, men kortfilmen bliver deres debut på det hvide lærred. Kortfilmen er et afsluttende projekt på den Europæiske Filmhøjskole i Ebeltoft, og det er et af de 15 projekter, som er blevet udvalgt ud af 100.

Lørdag den 14. april var der optagelser af retssagen mod Kamilla efterfulgt af

hendes afstraffelse – piskning i gabestokken. Til disse optagelser var der brug for en hujende pøbel, og mange af vennekredsens medlemmer mødte op som statister.

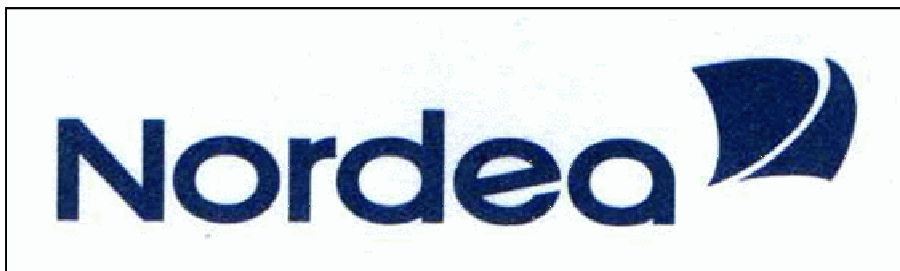

Det var spændende at deltage i en filmoptagelse og opleve lidt af det store arbejde, der ligger bag selv en 15-minuters film. Der blev i alt optaget 6 timers film – scenerne skulle tages flere gange fra forskellige vinkler, og fejltagelser skulle tages om.

Mange strålede i deres middelalder-dragter – andre var mere diskrete: Steen Paldan var helt anonym som piskesvingende bøddel. Instruktøren optrådte i rustning – med understregning af rust – han burde fyre sin væbner på stedet!

Efter godt 5 timer i pragtfuldt vejr kunne vi tage hjem med en god oplevelse bag os – og måske et svagt tilløb til årets første solskoldning.

Soluret ved Stormandsgården

Af Martin Holm

Starten

Efter flere opfordringer om at guide på Hammershus gik jeg i gang med intensivt at læse om Slottet. Jeg havde heldigvis nogle bøger om emnet og købte det, jeg kunne få fat i. Nogle få steder stod der om soluret, men det var langt fra fyldestgørende, så vidt jeg kunne se, kendte man ikke meget til dets historie, så der var en opgave at gå i gang med.

Tanken om at lave et solur ved Stormandsgården var nærliggende. Vi gik jo altid i smug og så på vort armbåndsur, så gæsterne ikke så, at vi måtte ty til moderne midler, for at få afviklet de forskellige aktiviteter til tiden.

Hammershus

Soluret på Hammershus er noget forvitret og svær at se med det blotte øje. Det første, jeg gjorde, var at opmåle uret ud fra det, man trods alt kunne se. Kransen, hvor tidsinddelingen havde været, kan lige akkurat ses, og midterhullet, hvor "viseren" har

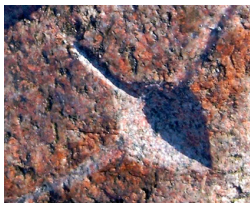

siddet, er jo ret let at se. Et spørgsmål, der opstod, er, "hvorfor er der hugget en trekant fra midterhullet og nogle få cm. mod syd".

Ved søgning på Internettet fandt jeg ud af, at når man laver et plant solur, er man nødt til at sætte viseren skråt efter en nøje udregnet formel alt efter hvor i landet, soluret skal stå. Her på Bornholm skal viseren efter disse udregninger have en vinkel på 35 grader. Bukker man en jernstang i 35 graders vinkel og sætter den ned i viserhullet, kan man nemt komme til at skubbe til viseren, og uret viser forkert. Her kommer det trekantede hul ind i billedet: det er simpelt hen et styr til viseren, så den ikke forskubber sig.

For at se, om der har været tidsangivelse på Slottets ur, måtte jeg bruge en metode, som arkæologerne bruger for bedre at se helleristninger, den såkaldte frottage. Man lægger et stykke papir ud på det sted, man vil have et aftryk af, et sammenrullet håndklæde (frotte) med kalkerpapir

udenom gnides forsigtigt over hele papiret, og de aftegninger, der er på stenen, står nu på papiret endda også det, man ikke kan se med det blotte øje.

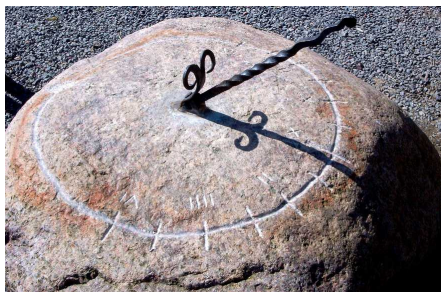
Resultatet af denne frottage viste, at der er en sydpil på slottets ur. Denne sydpil kan ses på stormandens ur.

Desværre gav frottagen ikke svaret på spørgsmålet, om der havde været tal ud for klokkeslættene. Ud fra undersøgelser omkring solure fra middelalderen og uret i Lunds Domkirke (se nedenfor) kom jeg til det resultat, at der skulle være romertal på stormandens ur. Romertallene er ikke, som vi skriver dem i dag, f.eks. ville vi skrive IV for et 4-tal; men undersøgelsen viste, at tallet 4 skrives med fire streger: IIII.

En af de ting, der kunne være interessant at få at vide, er alderen på Slottets Solur, men det er vist aldrig blevet undersøgt, og det er måske også umuligt. For at bestemme Slottets solurs alder, kan man selvfølgelig se på beliggenheden. Et solur placeres på en plads, solen har mulighed for at ramme hele dagen. Nu er det sådan, at Slottets Solur fra kl. 14.30 i september ligger i skygge bag Manteltårnet, derfor ville man ikke udhugge uret på den plads efter at Manteltårnet var bygget. Nye beregninger og målinger har gjort, at man mener, Hammershus er bygget ”i et hug” i løbet af måske 30 til 40 år og allerede i begyndelsen af 1200 tallet, og at tegningerne til Slottet allerede var færdige, før man påbegyndte opbyg-

ningen. Det vil sige, at Slottets Solur er udhugget før Hammershus -måske allerede i Vikingetiden - og så har Ærkebiskop Jakob Erlandsen måske ret i, at han bare byggede videre på en borg, der allerede lå, hvor Hammershus ligger i dag. Teorien om en Vikingeborg på pladsen, hvor Hammershus ligger, er nok ikke så tosset endda.

Bygningen

”Bygningen” af Stormandens Solur begyndte med udhugningen af midterhullet. Med en bredmejsel hugges et kryds; derefter hugges endnu to streger; og nu er det bare at dreje mejslen et lille stykke, hver gang man har slået på mejslen, og efter et par dage har man et 8 cm. dybt, rundt hul. Kransen, romertallene og sydpilen er lavet med en lille spidsmejsel og en lille fladmejsel med rigtigt mange lette slag.

For at få den helt rigtige viser allierede jeg mig med Mathias Köhler, centerets smed. Efter en kort samtale var jeg

sikker på, at det var den rigtige mand til opgaven. En viser i middelalderen har ikke bare været en jernstang i et hul. Der skal være snoninger og romanske krommelurer, og det vidste Mathias. Han gik i gang med at smede viser og styretap, og resultatet er bare perfekt.

Signatur

På solurets kant er der indhugget stenhuggerens initialer og årstal for ikke at forvirre en senere undersøgelse om alder og oprindelse. Dette gælder alle de forarbejdede sten på BMC.

Mit mærke er MH og årstal f.eks. MMVII = 2007.

Lidt historie

Solens daglige gang over himlen og månens faser på nattehimlen har fra tidernes begyndelse været det naturlige grundlag for menneskets opfattelse af tid. Og det er praktisk at kunne tiden. Allerede i oldtidens Babylon fandtes der således komplicerede kalender-systemer, der med stor nøjagtighed kunne beregne, hvornår livgivende floder gik over deres bredder og aflejrede ny næring til jorden. Det var grundlaget for de første blomstrende landbrugskulturer.

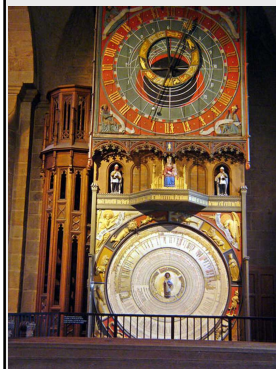
Fra det gamle Ægypten kender vi soluret, som tilfredsstillede behovet for at kunne inddele tiden i stadig mindre og mere præcise størrelser. Araberne opfandt i middelalderen vanduret, som det første instrument, der var uafhængigt af solens gang. I vores del af verden blev dette sidenhen afløst af

det mere praktiske Sandur - eller timeglas, som vi i dag kalder det - der blev flittigt brugt af europæiske søfarende på de store opdagelsesrejser.

De første mekaniske klokkeværker kan dateres til 1200-tallet, og deres opfindelse tilskrives munkenes behov for at kunne bede de daglige og natlige bønner med det korrekte, foreskrevne interval. Når Gud holder øje, må man gøre sig særlig umage, og dermed var den proces, der skulle gøre mekaniske ure mindre, mere præcise og derved mere praktiske, for alvor begyndt. Urmagerfaget udspringer af denne historie. I dag arbejder hver enkelt urmager forsat med at perfektionere vores evne til at kunne inddele tiden så præcist og akkurat, som det er teknisk og menneskeligt muligt. Det er et håndværk med en lang tradition.

Middelalderuret i Lunds domkirke

Til de mest populære seværdigheder i Lunds domkirke hører domkirkens middelalderur, "Horologium Mirabile Lundense", fra ca. 1424. Uret består af flere dele, bl.a. et astronomisk ur.

uret spiller
In dulci
jubilo -
træder De
Hellige Tre
Konger frem
og priser
Jesusbarnet
i Jomfru
Marias favn.

Naturvandring til Frenne

Af Bjørn Ørding-Thomsen

Solen strålede fra en blå himmel, nattergalene sang lige over os og Thomas var i sit es, da Hildegard-lavet havde inviteret Vennekredsen på naturvandring søndag den 13. maj fra til Frenne.

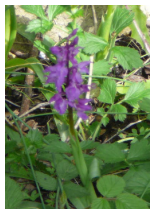

Selv om vi var i konkurrence med 'Skovens dag', var der mødt et dusin forventningsfulde venner op til en 4-timers vandring langs kysten fra Svaneke syd via Frenne Odde til Årsdale.

Undervejs blev vi overvældet med beskrivelser af (næsten) hver en plante, vi passerede. Hvilke planter, der kunne benyttes til helbredelse; hvilke planter, der kunne benyttes til farvning af garn (her supplerede Solveig); hvilke planter, der kunne benyttes til afrodisium – og meget mere.

Yderligere hørte vi om planternes udbredelse: sibirske planter, der var kommet med de russiske soldater i 1946 og vejbredens udbredelse i Nordamerika ('den hvide mands

fodspor'). Desuden gav Thomas et godt billede af landskabet, dengang humlehaverne var lige så dominerende som vinmarkerne i Frankrig.

Sjældenheder så vi også: flere steder voksede den danske orkide, gøgeurten; og et andet sted så vi svalerod, som kun vokser her og ved Vang, og som er den eneste plante, soldatertægen kan leve på.

Lidt myter blev det også til: hvordan bævreassen kom til at bævre (man kom til at tænke på Kiplings eventyr om den nysgerrige elefantunge).

På dyresiden så vi firben, frøer, en stålorm (der næsten tabte halen) og en større mængde fugle.

Det kulinariske var heller ikke glemt. Ud over de medbragte madpakker, blev der budt på kryddersnaps og øl-kage.

Det var en god tur.

Underlige fester og ritualer ved Hammersholm

Af Jette Overlund

- eller hvad naturvejledere løber rundt og laver om natten

En hel del mennesker fandt sammen ved Hammersholm og gav hinanden en anderledes oplevelse en aften i april.

Månen var halv og på det tidspunkt af året, hvor solen samler kræfter til den lyse sommertid. Solen var forsvundet ned i havet, duggen faldt, og det var blevet mørkt. Vi samler os omkring en bære hvorpå "en hørklædt" aktør ligger aldeles ubevægelig. Mens nattehimmelen forvandler sig fra at bestå af lyse striber til en mørke blå dunkel himmel, kan vi beundre de klare stjerner ud over havet, og vi bevæger os på to rækker op imod den hellige mark.

Vi var omk. 10 aktører i "oltidsdragt" fra vennekredsen, der var mødt frem til denne natlige formidling af, hvordan et begravelsritual kan have taget sig ud i bronzealderen. Rammerne var Naturvejledernes årsmøde 2007, og ritus en del af aftenens underholdning for denne ekspertgruppe. Til lejligheden havde Doreen Møller Holmquist, naturvejleder og shaman, indøvet et ritual, som hun gerne forklarede os; i flagemuselampernes skær kunne forestillingen begynde!

Shamanen ledte os frem imod en åben plads. Én slog på tromme, én sørgede

for, at skibet ikke sejlede på klippe skær, og alle ville vi føre "den hørklædt" i et drømmeskib mod dødens rige. Shamanen påkaldte sol, måne og stjerner. Hun gav den hørklædt et fiskeskind og en snogether med. Med vislen og korte råb, som vi fuldførte til en rytmisk sang, blev liget sejlet til sit bestemmessted. Vi roede skibet. Herefter blev "den hørklædt" af 4 stærke aktører båret hen til et velanbragt bål, hvor ligbrændingen blev udført. Derefter gik vi tilbage til bilerne.

Drømmebåden - Tegnet af Jette Overlund

Nogle af os fulgte dog Mogens Jensens natterundvisning i området, han viste de nyeste felter frem, og i lygternes skær kan man udmærket se helle-ristningerne. Han fortalte om den hellige mark, som vi befandt os på,

hvor man har adgang til at følge solens gang over himmelen hele året. I sandhed et helligt sted! Indenfor 5x5 km er der rigtig mange skibssymboler. Funderinger om religionsopfattelsen i bronzealderen blev det også til. Heste og skibe (f.eks. HammersHolm 37) er maskuline tegn, mens de mange skåltegn og de måske gravide kvinder med hovedtøj (HH 2) er den femine del i oltidens frugtbarheds religion. Jorden ind imellem grundfjældet har god bonitet og har kunnet brødføde oltidens mennesker i området. Her er fundet spor på bebyggelser fra den tidligste oldtid og helleristningerne spænder over mange 1000 års mennekeligt virke på dette sted. Den hellige mark har, med sine mange tegn, skullet virke som ejermærker igennem hele oltiden; "Vi har taget jord her."

Alt forløb i god ro og orden, og "den hørklædte" er velvilligt modtaget i åndernes rige. Ingen af os har set, hørt eller lugtet "den hørklædte" siden den aften.

Sol og varme har siden strålet imod os. Efter lune regnbyger vælder blade og blomster frem på træer og buske i alle grønne nuancer. De små skalbaggana (biller) sidder tæt på de dryssende enebærbuske, firben og orme flokkes på de solopvarmede sten.

Gid Månen igen vil lyse for vor fod og på vor sti.

Referencer

Wormianum Forlag 2005;
Helleristninger. Billeder fra
Bornholms bronzealder

<http://www.natmus.dk/sw37715.asp>

www.rane-online.org

[www.bornholmsmuseer.dk/
ranebornholm/hellerist.htm](http://www.bornholmsmuseer.dk/ranebornholm/hellerist.htm)

[www.shamanisme.net/artikler/
naturvejlederne.htm](http://www.shamanisme.net/artikler/naturvejlederne.htm)

Dagli' Brugsen

ØSTERLARS

Åbent alle ugens dage Posthus - Benzin - Apotek - Tips - Lotto Tlf.56498005

Funnikke

Kontor- & Datahuset på Bornholm
Snellemark 45 - 3700 Rønne
Telefon 56 95 12 69 - Telefax 56 95 69 50

Middelalderens broderier

Af Lene Steenbuck

Om hvem der broderede i middelalderen, hvordan man lærte det og hvad man broderede.

Erhvervsmæssigt broderi

I middelalderen var broderi en kunst på linie med maler- og billedhuggerkunst, regnet lige så værdifuld. Meget broderi udførtes professionelt i værksteder, hvor man som kunsthåndværker var samlet i lav, på samme måde som f.eks. vævere og skræddere var det. I Norden kaldtes det at være perlestikker, når man var erhvervsmæssig broderer, fordi man brugte mange perler i broderiet. Ordet broderi kommer af fransk og kom først i 1600-tallet til dansk sprog. At brodere kaldtes i middelalderen at stikke, sømme, sænke eller bare sy.

I Danmark har man ganske vist ikke kendt til broderilav i middelalderen, men i Frankrig havde man allerede lav omkring år 1300. Af en parisisk lavsskrå, dvs. lavsregler, fremgår det, at man for at blive udlært perlestikker stod i lære i 8 år hos en anerkendt mester, til hvem der stilledes strenge krav⁽¹⁾.

Både mænd og kvinder var ansat, - mænd som ved så meget andet, når det er et værdsat erhverv(!) Senere, - i renæssancen, var det udelukkende mænd, der erhvervsmæssigt udførte store broderier for konge og adel, mens dele af broderihåndværket degraderedes

til at blive en kvindelig hjemmesyssel, som det har været siden⁽²⁾.

I middelalderens værksteder i Norden udførtes især store guld- og silkebroderier til kirker og kongehuse. Ofte blev broderierne tegnet af en person og broderet af andre. Der kan i den forbindelse nævnes en svensk kunstner, der blev kendt for sine tegninger til kirkelige broderier og vægmalerier (kalk) Albertus Pictor, som levede i 1400-tallet.

Klostre

Mange kirkelige broderier er fremstillet af nonner, der boede i klostre. Vi kender til, at der i Den Hellige Birgittas klostre, især i hovedklostret Vadstena i Sverige, er fremstillet mange fine broderier. Den slags broderier, der er fremstillet her, er hovedsageligt guld- og silkebroderier, for det meste nedlagt syning med guldtråd og splitsting i silke, og motivvalget bestod mest af

Illustration 1

blomster som symboler på Jomfru Maria, *se illustration 1*: Vadstena-broderi 1400-tallet⁽³⁾. Men der fremstilledes også en lang række andre håndarbejder i klosteret: vævede bånd, sprangarbejder, vævning af uldstof og hørlinned og syning af tøj m.v.

Klosteret skulle selv have en mængde broderede tekstiler til dets kirke, der var ca. 60 altre i kirken, og Birgitta befalede, at der skulle være 2 sæt af både altertekstiler og messehageler til hvert alter⁽⁴⁾.

Heldigvis er der bevaret en pæn mængde broderier fra Vadstena, selvom det er lidt i forhold til, hvad der har eksisteret dengang klosteret var på sit højeste. I det hele taget er der bevaret mange flere middelalderbroderier i Sverige end i Danmark, hvor man desværre var meget hård i tiden efter reformationen, da man udryddede alt, der havde med den katolske kirke at gøre, så Danmark har kun meget få bevarede middelalderbroderier, nogle kan ses på Nationalmuseet i København.

Klostrene fremstillede også kirke-tekstiler til kirker udenfor klosteret, f.eks. ved man, at Vadstena Kloster omk. år 1400 solgte alterklæder og messehageler til Fågelås Kyrka⁽⁵⁾.

I Tyskland er der også klostre, der er kendte for deres broderi, bl.a. Kloster Lüne. Her var det mest store hvide broderier til alterforhæng o.lign. man fremstillede, syet med hvid hørtråd på hvidt hørlærred, med bunde af udtrukne eller sammentrukne tråde og fladsyede eller kædestingsmønstre, *se illustration 2*: et lille udsnit af hvid alterdug, Kloster Lüne⁽⁶⁾. Desuden

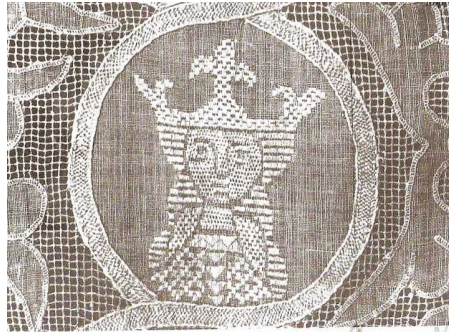

Illustration 2

syedes her store tæpper i kulørt broderi, såkaldt klostersyning, der er en slags nedlagt syning med uldgarn⁽⁷⁾. Det tyske broderi kaldes fra gammel tid Opus Teutonicum.

Beginner

Udenfor klostrene fandtes andre religiøse kvinder, der broderede. Der var de såkaldte beginner, som fra 1200-tallet fandtes overalt i Europa. Det var fromme kvinder, der levede i religiøse fællesskaber, og som fik vejledning fra klostre. Disse kvinder opretholdt som regel livet ved håndarbejde samtidig med, at de udadtil udøvede forskellige barmhjertighedsgerninger⁽⁸⁾.

Adelen

Adelsfrøkener sendtes til klostre for at lære broderi, dette ses f.eks. af folkeviser. Her berettes om Valborg Immersdatter, at hun:

sattes i kloster ind
som hun skulle sømmen lære.
De lærte hende slynge og søm.
De lærte hende læse i bog.
Så ædelig hendes sæder var,
hun var i sind så klog⁽⁹⁾.

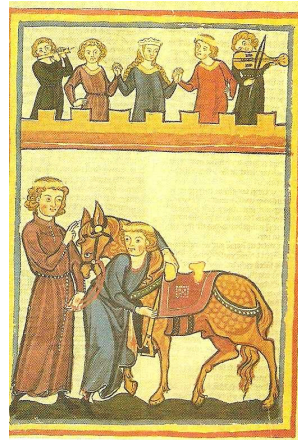
Om slynge er et andet ord for broderi, eller om det betyder sprang eller andet, er ikke klart, men søm er broderi. Adelsfrøkener kunne også oplæres af adelsfruer, som beherskede teknikken. Der var god brug for, at unge adelskvinder lærte at spinde guld, brodere, væve og sy, for den kundskab var nødvendig for at lave kostbart tøj og udsmykning til huset som f.eks. vægtæpper, og som det siges i en folkevise, gik der meget dyrt guldtråd til:

Vel slider kære søster min
 hun slider de klæder bolde.
 Der vil så meget røde guld til
 de gode mænds børn at holde ⁽¹⁰⁾.

Men også kirketekstiler kunne husfruer tage sig af: I det 11. årh. berettes hos Saxo (Danmarks riges krønike), at Svend Estridsøns fraskilte hustru Gutha og hendes møer beskæftigede sig med at brodere kirketekstiler, bl.a. en messehagel til Roskilde Domkirke ⁽¹¹⁾.

Broderi på tøj

I Snorres krønike kan man læse om en middelalderskik, der synes at være meget gammel: at bruden gav sin udvalgte brudgom guldsmykkede klæder ⁽¹²⁾. Dette kan selvfølgelig ikke være hvem som helst beskåret at have råd til, men også almindelige mennesker broderede på tøj. Der findes utallige gengivelser på malerier, tegninger og skulpturer der viser, at det i middelalderen var mode at have smalle borter på sit tøj, men hvordan disse var fremstillede kan være svært at se, se *illustration 3*: borter på tøj ca. år 1330 ⁽¹³⁾. Den etymologiske forsker Hjalmar Falk skriver et sted, at et

.Illustration 3

gammelt ord ”borda”, som ordet bort kommer af, oprindelig betød ”ornamental bort”

Det kommer af samme ord som ”byrda”, som er et gammelt islandsk ord for broderi. Ud fra dette mener Hjalmar Falk at have bevis for, at broderi var en nødvendig bestanddel af en bort på tøj, eller sagt med andre ord: mange af de borter, vi kan se, at man havde på tøjet, var virkelig broderede ⁽¹⁴⁾. Naturligvis har der også været vævede og flettede borter, sådanne er bevarede, bl.a. i grønlandske nordbodrager fra 1300-tallet ⁽¹⁵⁾ og på den norske Skjoldhamndragt fra 1000-tallet ⁽¹⁶⁾. Flere steder i Europa, dog ikke i Danmark, findes bevarede små broderede tasker, se *illustration 4*: en lille broderet taske år 1170-1190 ⁽¹⁷⁾.

Som det ses på illustrationen, var det nærmest posetasker, de findes både fra 1100-, 1200- og 1300-tallet ⁽¹⁸⁾.

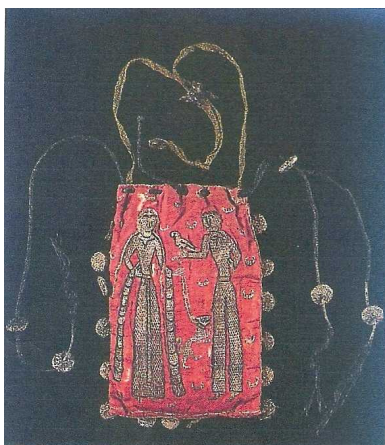

Illustration 4

Broderier i hjemmet

I Danmark er der ikke bevaret inventar fra huse, ej heller billeder af det, men fra andre steder i Europa findes malerier af stuer, som viser møbler og tekstiler fra senmiddelalderen⁽¹⁹⁾. Fra testamenter i Danmark begyndende fra 1200-tallet og til slutningen af middelalderen opremses tekstiler som sengetøj af forskellig art, bænkedynner, hynder, vægtæpper, duge og håndklæder⁽²⁰⁾. I Tyskland er bevaret broderede puder fra middelalderen, de er broderede i fladedækkende, talte broderier som væve- og flettesyning⁽²¹⁾. Se illustration 5, der er den pude, som Lena Mühlrig har broderet til Bornholms Middelaldercenter efter gammelt forlæg, den er broderet i flettesyning. Hvad der ellers har været broderet på af de omtalte hustekstiler, ved vi ikke så meget om. Men af islandske sagaer ses, at man der i middelalderen broderede på mange af tekstilerne til huse. F. eks. nævnes blåt

broderi på hvidt hørlærredsengetøj og -duge⁽²²⁾, og fra islandske og andre nordiske kilder ved vi, at større gårde havde lange vægtæpper, som dels varmede og dels pyntede. Ofte var det store vægtæpper uden pynt, på gammelt nordisk kaldet tjald.

Over dem kunne man hænge, særligt ved festlige lejligheder, smalle, lange vægtæpper, der var pyntede. Disse kaldtes på gammelt nordisk sprog refil (reflar i flertal), ordet er i familie med ordet (sand)revle⁽²³⁾. En refil kunne være udsmykket med broderi eller stofmaling, eller den kunne være mønstervævet. Eksempler på sådanne er det broderede fransk/engelske Bayeux-tapet fra 1100-tallet⁽²⁴⁾, der er en halv meter højt og 70 meter langt, se et udsnit af dette på illustration 6, samt de svenske vævede tæpper fra Skog fra slutningen af 1200-tallet og fra Överhogdal fra omk. 1000-tallet. Tjald og refil var også meget brugt i kirker, hvor man nogle steder havde disse vægtæpper hele vejen rundt langs væggene⁽²⁵⁾.

Illustration 5

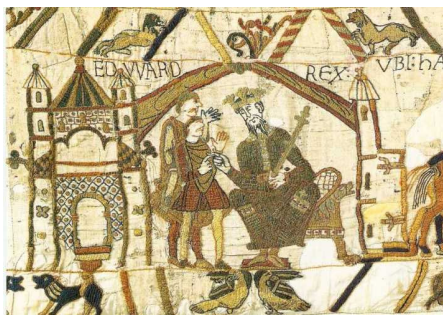

Illustration 6

De broderiteknikker jeg har nævnt i artiklen her kan slås op i et håndarbejdsleksikon, f. eks. Berlingske Håndarbejdsbog fra 1950.

Jeg modtager gerne elever på min privatadresse, hvis du ønsker at lære middelalderbroderi. Desuden har jeg lært nogle gode nålebindingsteknikker, som jeg også gerne lærer fra mig. Ring og aftal tid: Lene Steenbuch, Sandvig, 56480852.

Referencer

- 1 Signums Svenska Konsthistoria, den gotiska konsten. Inger Estham: Senmedeltidens figurbroderi.
- 2 Lone de Hemmer Egeberg: Det nødvendige broderi, kvindearbejde og samfundsnormer set gennem nåleøjet. Kbh. Universitet.
- 3 fra Inger Estham: Birgittinska textilier.
- 4 Kathrine Vestergård: Klostersting og broderiværksteder. Anno Domini 10. årg. 2004.

- 5 Agnes Branting och Andreas Lindblom: Medeltida vävnader och broderier i Sverige. 1928, nytryk 1997.
- 6 fra Horst Appun: Bildstickereien des Mittelalters in Kloster Lüne.
- 7 Horst Appun: Bildstickereien des Mittelalters in Kloster Lüne. 1990.
- 8 Pil Dahlerup: Dansk Litteratur, Middelalderen I.
- 9 Sofus Larsen: Nordisk guldspinning og guldbroderi i den tidlige middelalder, 1939.
- 10 Sofus Larsen
- 11 Sofus Larsen
- 12 Sofus Larsen
- 13 fra "Die Grosse Heidelberger Manessische Liederhandschrift", ca. 1330.
- 14 Hjalmar Falk: Altwestnordische Kleiderkunde. 1919.
- 15 Else Østergård: Som syet til jorden. Tekstifund fra det norrøne Grønland, 2003.
- 16 Skjoldhamndragtens borter kan ses i: Margareta Nockert & Göran Possnert: Att datera textilier, 2002.
- 17 fra Michael Camille: The Medieval art of love.
- 18 2 stk. tasker kan ses i Kay Staniland: Medieval craftsmen. Embroiderers, 1997.
- 19 Kan ses i malerkunsthøger, f. eks. i Annunciation, Phaidon Press, 2000.
- 20 Else Roesdahl red.: Dagligliv i Danmarks middelalder.

21 Kay Staniland: (se ovanför)

22 Hjalmar Falk (se ovanför)

23 Anne Marie Franzén og
Margareta Nockert: Bonaderna
från Skog och Överhogdal och
andra medeltida
väggbeklädnader. 1992.

24 Mogens Rud: Bayeuxtapetet,
1996.

25 Bonaderna från Skog osv. (se
ovanför)

Stenhuggerkursus

Nyt fra lavene

Nyt fra skrædderlavet

Vi afholdt vores forårsmøde den 1. april.

Vinterens kursus er slut efter 6 maj. Der har været mange deltagere om lørdagen, hvorimod søndagene har været tyndt belagt. Vi har talt om at starte næste sæson den 3. november og kun afholde kursus om lørdagen.

Mange har syet dragter, støbt smykker og fremstillet bæltter. Der er altid en god stemning, og alle hjælper hinanden, når lærerne ikke kan følge med.

Specielle emner som brikvævning og nålebinding med gæstelærere, vil vi tilbyde i 2 hele weekender i løbet af vinteren. Kurserne vil blive annonceret til vinter.

Torsdagsmøderne er også slut. Vi starter op igen torsdag den 1. november, fra kl. 10 til kl. 15.

Højdepunktet om torsdagen er kl. 11, hvor vi på skift har bagt skønne kager og inviteret de vinteransatte på centret

til kaffe/kage "mik" og snak. De sørger for at fyret er tændt, så vi kan arbejde i systuen. Der er blevet syet meget og repareret mange sko samt tøj.

Aktiviteter i sommersæsonen.

Lone Kjeldsen er på pladsen hver tirsdag, hvor hun syr punge med broderi.

Helle Pfeiffer er på pladsen hver onsdag i højsæsonen, hvor jeg laver dragtopvisning og underviser i smykkeværkstedet.

Har du lyst til at deltage i aktiviteterne på pladsen, så kontakt, Helle for at låne en dragt.

Systuen er åben hver fredag fra kl. 12 til 16, her kan I købe materialer og mønstre.

Har I lyst til at hjælpe med at sy dragter og forsåle sko til centeret, er I meget velkomne.

Kærlig hilsen ”forkvinden” for skrædderlavet

Helle Pfeiffer

